

**Biblioteques
de Girona**

L'art a través dels símbols

L'art és ple de símbols que podem reconèixer i associar als moviments artístics de la nostra història. El símbol resideix en la imatge; és un element que posseeix diferents formes, com figures o signes, i que permet representar certs continguts específics que venen determinats per cada grup o societat. Quan parlem de simbolitzar, doncs, ens referim al procés mental pel qual un objecte ve a representar-ne o a significar-ne un altre.

En aquesta 6a edició del Dia Internacional de l'Art, les Biblioteques de Girona hi participen amb una selecció documental per donar a conèixer el fons bibliogràfic d'algunes de les etapes de la història de l'art, a través de la descripció de símbols representatius de cada moviment artístic.

Aquest recull s'inscriu en la programació d'activitats organitzades pel Centre d'Art Contemporani de Girona (Bòlit).

LA COLUMNA

Símbol de fortalesa, constància i virtut. La columna ens evoca l'art clàssic de l'antiga Grècia i Roma, i també l'esplendor de l'antic Egipte.

Com a element sustentador, la columna es regia pels ordres clàssics de l'arquitectura (dòric, jònic i corinti) amb els quals s'intentava obtenir edificis de proporcions harmòniques en totes les seves parts.

BIANCHI BANDINELLI, R. *El arte de la antigüedad clásica. Grecia*
CARPENTER, Thomas H. *Arte y mito en la antigua Grecia*
EGEA, Jorge. *Diàlegs amb l'antiguitat. El clàssic com a referent en l'art i la cultura contemporànies*
JENKINS, Ian. *El friso del Partenón*
ROBERTSON, D.S. *Arquitectura griega y romana*
SÁNCHEZ, C. *Una nueva mirada al arte de la Grecia Antigua*
SPAWFORTH, Tony. *Los templos griegos*

Alliberada de la seva funcionalitat arquitectònica, la columna es podia convertir en ofrena solemne per commemorar importants esdeveniments bèl·lics i per divinitzar la figura dels emperadors, com Marc Aureli o Trajà.

BIANCHI, R. *El arte de la antigüedad clásica. Etruria-Roma*
CHOISY, Auguste. *El arte de construir en Roma*
RYKWERT, Joseph. *La idea de ciudad. Antropología de la forma urbana en Roma, Italia y el Mundo Antiguo*
SIEBLER, Michele. *El arte romano*
STACCIOLI, Romolo A. *Roma: pasado y presente con reconstrucciones*
ZANKER, Paul. *Augusto y el poder de las imágenes*

La columna destaca també com analogia amb l'arbre (arbre còsmic=eix del món), particularment evident en les columnes egípcies, que imiten la palmera o el papir.

DAMIANO, M. *Antiguo Egipto. El esplendor del arte de los faraones*
GOLVIN, Jean-Claude. *Viaje por el antiguo Egipto*
STEVENSON, W. *Arte y arquitectura del antiguo Egipto*
VELASCO, J. I. *Egipto eterno: 10000 a.C.-2500 a.C*
WEEKS, K.R. *Los tesoros de Luxor y el Valle de los Reyes*
WILKINSON, H. *Los templos del Antiguo Egipto*

EL BESTIARI

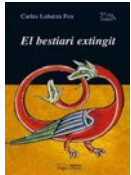
La cultura a l'edat mitjana té una vessant simbòlica molt important, ja que reflectia la mentalitat medieval d'associació entre els homes i els animals, en bona part dominada per la por i pels sentiments de culpa, però també pel control de l'home sobre la natura.

Els bestiaris eren un compendi d'animals descrits en llibres il·lustrats. La representació d'aquestes bèsties va suposar una de les vies de representació artística més importants del romànic i del gòtic, tant en l'escultura com en la literatura.

BELLÉS, Xavier. *Els bestiaris medievals. Llibres d'animals i símbols*

CHARBONNEAU-LASSAY, L. *El bestiario de Cristo. El simbolismo animal en la antigüedad y la Edad Media*

DELACAMPAGNE, A. *Animales extraños y fabulosos. Un bestiario fantástico en el arte*

LALUEZA FOX, Carles. *El bestiari extingit*

LLULL, Ramon. *Llibre de les bèsties*

PANUNZIO, Saverio. *Bestiàris*

La zoologia medieval englobava els animals reals i els imaginaris. Com a ornaments esculpits en pedra se'ls conferia un simbolisme moral i d'adoctrinament perquè els fidels els contemplessin a les façanes de les esglésies i als capitells dels claustres.

AGUDO VILLANUEVA, Mario. *El bestiario de las catedrales*

AROLA, Raimon; CIRLOT, Victoria. *Barcelona gòtica. El seu simbolisme*

CADEL, A. *El alma de la piedra. Arquitectura medieval*

CURROS, M.A. *El lenguaje de las imágenes románicas*

GUIBERNANTIS, Angelo. *Mitología zoológica*

VARELA, E. *La fortaleza medieval. Simbolismo y poder en la Edad Media*

Els bestiaris moderns, un gènere poètic amb intenció satírica, es concreten en la tradició d'utilització de les figures dels animals de la literatura medieval i de la mitologia.

BORGES, Jorge Luis. *El libro de los seres imaginarios*

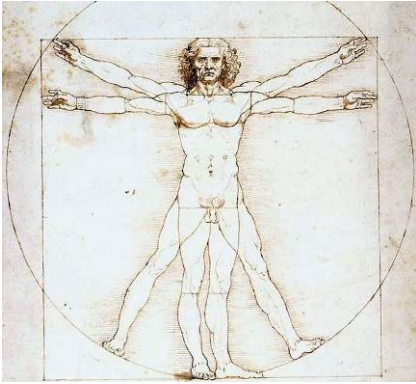
CARNER, Josep. *Bestiari*

DAY, David. *Bestiario de Tolkien*

QUART, Pere. *Bestiari*

RODOREDA, Mercè. *Bestiari i altres poemes*

L'HOME DE VITRUBI

Aquest dibuix, obra de l'artista italià Leonardo da Vinci, representa la solució simbòlica a un antic problema matemàtic conegut com *la quadratura del cercle*, una al·legoria alquímica i del Renaixement que representava la dificultat de construir la perfecció divina amb els materials terrenals.

Dos elements simbòlics importants es conjuguen en la representació d'aquesta obra: el cercle, que representa l'esperit (o el cel) i el quadrat, significat per la Terra (o la base en una estructura arquitectònica).

BUHIGAS TALLON, Jaime. *La divina geometría. Un viaje iniciático a la geometría sagrada al alcance de todos*

CAPRA, Fritjof. *La ciencia de Leonardo. La naturaleza profunda de la mente del gran genio del Renacimiento*

GHYKA, Matila C. *Estética de las proporciones en la naturaleza y en las artes*

KEMP, Martin. *Leonardo da Vinci. Las maravillosas obras de la naturaleza y del hombre*

PEDOE, Dan. *La geometría en el arte*

L'home del Renaixement passa a convertir-se en el centre de l'univers pel corrent de l'humanisme, que exalta la figura humana, la individualitat i la llibertat de l'home per interpretar el món. Comencen a sorgir nous temes a les arts plàstiques, com la mitologia, el retrat o el paisatge, que responen a les preocupacions dels humanistes per recuperar la tradició grecollatina després de l'edat mitjana, una etapa considerada "fosca".

BROCA, Salvador de. *El Renacimiento, alba de la modernitat*

CASTELLI, Patricia. *La estética del Renacimiento*

DAVIS, Robert C. *Vidas del Renacimiento. Los personajes que iluminaron la Edad Moderna*

FORTES, Susana. *Quattrocento*

GARCIA HERNAN, David. *Humanismo y sociedad del Renacimiento*

GIRARDI, Monica. *Rafael. La búsqueda de la perfección y la ternura de la naturaleza*

GRÖMLING, Alexandra. *Alessandro Botticelli*

KENNEDY, Ian G. *Tiziano hacia 1490-1576*

PANOFSKY, Erwin. *Renacimiento y renacimientos en el arte occidental*

RICO, Francisco. *El sueño del humanismo. De Petrarca a Erasmo*

ZÖLLNER, Frank. *Miguel Ángel. Vida y obra*

VANITAS

Dins del gènere pictòric anomenat *natura morta* o *bodegó*, consolidat especialment a Holanda durant el segle XVII, trobem les *vanitas* (traduït com la vanitat), una categoria d'alt valor simbòlic.

Es tracta de la representació de la vida humana per mitjà de motius simbòlics com la calavera, principalment, o l'espelma, amb l'objectiu de remarcar la fragilitat i la fugacitat de l'existència humana, l'inexorable pas del temps i la inconsciència dels plaers terrenals: *vanitas vanitatum, et omnia vanitas* (vanitat de vanitats, i tot és vanitat).

CASTRIA, Francesca. *El Barroco. El arte europeo, de Caravaggio a Tiepolo*

GIORGI, Rosa. *El siglo XVII*

MIRALPEIX, Francesc. *L'art barroc a Girona*

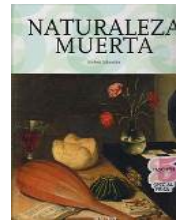
RUBIA, F. J. *La conexión divina. La experiencia mística y la neurobiología*

SAIS I VILA, Pau. *L'Eclesiastès. Estudios sobre el llibre, text i notes*

SCHNEIDER, N. *Naturaleza muerta. Apariencia real y sentido alegórico de las cosas. La naturaleza muerta en la edad moderna temprana*

TARANILLA DE LA VARGA, Carlos J. *Breve historia del Barroco*

TRIADÓ, Juan-Ramon. *El bodegón*

L'idealisme característic del Renaixement va deixar pas a una visió del món més pessimista. Els artistes del Barroc van tendir a exagerar l'expressió de les formes arquitectòniques i escultòriques, marcades per la intensitat dramàtica i l'exageració del moviment dels cossos, i a la pintura els contrastos violents entre les llums i les ombres amb la tècnica del clarobscur.

ALCOLEA, Santiago. *Velázquez*

BELDA NAVARRO, Cristóbal. *Francisco Salzillo. La plenitud de la escultura*

BLANKERT, Albert. *Vermeer. Obra completa*

BLUNT, Anthony. *Borromini*

BORSI, Franco. *Bernini*

BOUCHER, Bruce. *La escultura barroca en Italia*

DE LA FLOR, Fernando R. *Imago. La cultura visual y figurativa del Barroco*

DÍAZ MUÑOZ, María del Pilar. *Catedrales en el Barroco*

LAMBERT, Gilles. *Caravaggio, un genio más allá de su tiempo*

KEAZOR, Henry. *Nicolas Poussin*

SCHWARTZ, Gary. *El libro de Rembrandt*

EL PAISATGE

Gènere pictòric que va adquirir un protagonisme destacat, va posar en relació l'home i la natura, fins a convertir-se en un dels símbols identificatius de la pintura del segle XIX.

Fins a finals del segle XVI, la pintura de paisatge es reduïa a escenes d'exterior. Posteriorment, aquells paisatges es varen anar tornant més naturalistes i la interpretació de la natura va convertir-se en el tema

principal amb la incorporació de la relació de l'home i la natura, representada en les imatges rurals i pastorals, però també en les escenes de tempesta, que posen de relleu les forces superiors de la natura. El moment del dia representat i el tractament de la llum resulten un reflex de l'estat anímic: l'alba sol denotar esperança, mentre que la llum de capvespre crea ombres sinistres.

MARTÍNEZ, J. *La pintura del siglo XIX. Una visión estético-conceptual*
NOVOTNY, Fritz. *Pintura y escultura en Europa*
SIMMEL, Georg. *Filosofía del paisaje*
WOLF, Norbert. *Pintura paisajística*

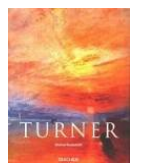
Un dels paisatges per excel·lència del segle XIX són els del Romanticisme alemany de Caspar David Friedrich, amb el símbol de la ruïna i de la natura salvatge com a elements de les seves pintures; retrats de l'astorador poder dels paisatges indòmits, del poder de la natura i de la creació enfront de la petitesa de l'home.

AMARO, Antoni. *El paisaje sublime como arquetipo de la imaginación*
ARGULLOL, Rafael. *La atracción del abismo. Un itinerario por el paisaje romántico*
RUSSO, R. *Friedrich. La naturaleza y el individuo en el romanticismo alemán*
TUAN, Yi-Fu. *Geografía romántica. En busca del paisaje sublime*
Modest Urgell. *Més enllà de l'horitzó*. Museu d'Art de Girona [catàleg]. 2019

El paisatge del Romanticisme sublim anirà evolucionant cap a l'abstracció. Del realisme dels paisatges sobris de Millet, l'Escola d'Olot i Vayreda a l'impressionisme pictòric de William Turner, que intenta captar la llum i el moviment per convertir els paisatges en visions oníriques; o la pintura a l'aire lliure, que permetia la captació de la llum a les obres de Manet i Monet, que evoluciona cap al puntillisme de Seurat i al postimpressionisme, amb artistes com Cézanne i Van Gogh amb la captació de la llum i, sobretot, l'expressivitat de les coses.

BARTOLENA, Simona. *El impresionismo en detalle*
BOCKEMÜHL, M. *J.M.W. Turner. El mundo de la luz y del color*
DÜCHTING, Hajo. *Georges Seurat. El punto conquista la pintura*
DÜCHTING, Hajo. *Paul Cézanne. La naturaleza se convierte en arte*
WALTHER, Ingo F. *Vincent van Gogh. La obra completa*

Imatges: Modest Urgell, *Paisatge*, 1895
Caspar David Friedrich, *Abadía en la roareda*, 1809
Vincent Van Gogh, *Nit estelada*, 1889

EL COLOR

Els colors són considerats símbols d'il·luminació. Les seves associacions simbòliques venen determinades per reaccions emocionals i són el resultat de la nostra educació i cultura.

Al mateix temps, els colors tenen una dimensió psicològica i juguen un paper important en les nostres vides.

FALCINELLI, R. *Cromorama. Com els colors han canviat la nostra mirada*

GAGE, J. *Color y cultura. La práctica y el significado del color de la antigüedad a la abstracción*

HELLER, E. *Psicología del color*

PAUL, Stella. *Arte y alquimia. La historia del color en el arte*

PORTAL F. *El simbolismo de los colores. En la antigüedad, la edad media y los tiempos modernos*

Des del Renaixement fins al segle XIX, el color es va utilitzar principalment amb finalitats naturalistes. A partir del segle XX, amb les primeres avantguardes, com el fauvisme, l'expressionisme o el futurisme, el color s'independitza de l'objecte i es converteix en l'autèntic protagonista per ser representat en funció d'un sentiment o provocar una emoció.

BECKS-MALORNY, Ulrike. *Vasili Kandinsky. En camino hacia la abstracción*

BISCHOFF, Ulrich. *Edvard Munch. Cuadros sobre la vida y la muerte*

CHALUMEAU, Jean-Luc. *Fauvismo*

DEICHER, Susanne. *Piet Mondrian. Composición sobre el vacío*

DÜCHTING, Hajo. *El Jinete Azul. Una utopía moderna*

HARRISON, C. *Primitivismo, cubismo y abstracción. Los primeros años del siglo XX*

MARTIN, Sylvia. *Futurismo*

NÉRE, Gilles. *Henri Matisse*

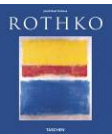
PARTSCH, Susanna. *Franz Marc*

PARTSCH, Susanna. *Paul Klee*

WOLF, Norbert. *Expresionismo*

Si després de la Segona Guerra Mundial es produeix una reivindicació de la identitat de l'abstracció i l'expressivitat en l'art amb artistes com Pollock o Rothko, passada la segona meitat del segle l'art reacciona per convertir-se en objecte d'una societat mediàtica en què el color prendrà tonalitats explosives, amb l'art pop i Andy Warhol com a referents.

ANFAM, David. *El expresionismo abstracto*

BAAL-TESHUVA, Jacob. *Mark Rothko. Cuadros como dramas*

JACHEC, Nancy. *Jackson Pollock. Obras, escritos y entrevistas*

VERA PACHÓN, María. *Warhol. Pop art*

SIMBOLOGIA I ICONOGRAFIA EN L'ART

ÁVILA GRANADOS, Jesús. *Simbología sagrada*

CARR-GOMM, Sarah. *Historia del arte. El lenguaje secreto de los símbolos y las figuras de la pintura universal*

CASTIÑEIRAS, Manuel Antonio. *Introducción al método iconográfico*

CATTIAUX, Louis. *Física y metafísica de la pintura*

CIRLOT, Juan-Eduardo. *Diccionario de los símbolos*

GOODMAN, Nelson. *Los lenguajes del arte. Aproximación a la teoría de los símbolos*

JUNG, Carl G. *El hombre y sus símbolos*

LURKER, Manfred. *El mensaje de los símbolos. Mitos, culturas y religiones*

RIVERA, Mapi. *El Sentido numinoso de la luz. Aproximaciones entre creación y experiencia visionaria*

SALAZAR, Carles. *Antropología de las creencias. Religión, simbolismo, irracionalidad*

SPINETO, Natale. *Los símbolos en la historia del hombre*

TERVARENT, Guy de. *Atributos y símbolos en el arte profano. Diccionario de un lenguaje perdido*

VERICAT I GAVALDÀ, Lluís Maria. *Diccionari de símbols cristians*

DVD

Ágora / Alejandro Amenábar, 2009

Caravaggio / Derek Jarman, 2007

El código da Vinci / Ron Howard, 2006

El jorobado de Notre Dame / R. Phillips, 2004

El nombre de la rosa / J.J. Annaud, 2007

Gladiator / Ridley Scott, 2000

J.M.W. Turner / Carroll Moore, 2010

La joven de la perla / Peter Webber, 2003

Las aventuras barón Munchausen / T. Gilliam, 88

Le mepris (El desprecio) / J.L. Godard, 1963

Los fantasmas de Goya / Milos Forman, 2006

Los pilares de la tierra / S. Mimica-Gezzan, 2010

Loving Vincent / Dorota Kobiela, 2018

Pollock / Ed Harris, 2000

Renoir / Gilles Bourdos, 2013

Vatel / Roland Joffé, 2000

Editat per: Ajuntament de Girona
Dipòsit legal: DL Gi 399-2018
Reedició: abril de 2020

Selecció i textos: Patricia Maseda
Correcció: CPNL. SLC de Girona
Imatges: Wikimedia Commons. Portada S. Gibon, *Círculo, triángulo y cuadrado*, s.XIX (Detall)

BIBLIOTECA ANTONIA ADROHER
C. Can Sunyer, 46 | Tel. 972 213 315
dl, dc, dj i dv de 10 a 14 i de 15.30 a 20 h
di de 15.30 a 20 h
ds de 10 a 14 h

BIBLIOTECA PÚBLICA DE GIRONA
CARLES RAHOLA
C. Emili Grahit, 4c | Tel. 972 202 252
de di a dv de 10 a 20 h
ds de 10 a 14 h

BIBLIOTECA ERNEST LLUCH
C. Saragossa, 27 | Tel. 972 426 368
dl, dc, dj i dv de 10 a 20 h
di de 15.30 a 20 h
ds de 10 a 14 h

BIBLIOTECA JUST M. CASERO
Pl. de l'Om, 1 | Tel. 972 211 370
dl, dc, dj i dv de 10 a 14 i de 15.30 a 20 h
di de 15.30 a 20 h
ds de 10 a 14 h

BIBLIOTECA SALVADOR ALLENDE
C. de Baix, 2 | Tel. 972 232 715
dl, dc, dj i dv de 10 a 20 h
di de 15.30 a 20 h
ds de 10 a 14 h

SALA DE LECTURA GIRONA CENTRE
Pl. de l'Hospital, 6 | Tel. 972 010 240
de di a dv de 17 a 20 h

PUNT DE LECTURA DE TORRE
GIRONELLA
Grup Torre Gironella, 102 | Tel. 872 081 054
di de 17 a 20 h

BIBLIOTECA ESCOLAR MONTFOLLET
Escola Montfalgars | C. Montfalgars, 4
de di a dv de 15.30 a 19 h